

УДК 342.731

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН**CONSTITUTIONAL LEGAL PROVISION OF RELIGIOUS RELATIONS****Собуцька О.А.,**
студентка*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена проблемі вдосконалення національного законодавства у сфері релігійних відносин, адже у сучасному світі гармонія у різних відносинах є досить важливою, і державно-церковні – не виняток. Проводиться аналіз українського законодавства, їх співвідношення і порівняння з міжнародними актами. Наводяться погляди вчених, які висловлюють своє розуміння поняття «міжконфесійних відносин» і необхідності його правового закріплення.

Ключові слова: право на віросповідання, міжконфесійні відносини, релігія, права людини, конституційно-правове забезпечення релігійних відносин.

Стаття посвячена проблеме совершенствования национального законодательства в сфере религиозных отношений, ведь в современном мире гармония в разного рода отношениях является весьма важной, и государственно-церковные – не исключение. Проводится анализ украинского законодательства, их соотношение и сравнение с международными актами. Приводятся взгляды ученых, которые высказывают свое понимание понятия «межконфессиональных отношений» и необходимости его правового закрепления.

Ключевые слова: право на вероисповедание, межконфессиональные отношения, религия, права человека, конституционно-правовое обеспечение религиозных отношений.

The article is devoted to the problem of improving the national legislation in the sphere of religious relations, because in the modern world harmony in different kinds of relations is very important, and state-church is not an exception. There are the analysis of Ukrainian legislation, their relationship and comparison with international acts. In the article? You can find the views of scholars who express their understanding of the concept of "interfaith relations" and the need for its legal consolidation.

Key words: right to religion, interfaith relations, religion, human rights, constitutional and legal support religious relations.

Постановка проблеми. У зв'язку із тими кроками, які Україна робила на шляху до євроінтеграції, що означає розвиток демократичних процесів у всіх напрямках національного законодавства, важливе місце, зокрема, займає питання про свободу совісті згідно з європейськими стандартами. Останнім часом це набуло ще більшого розголосу через створення єдиної української помісної православної церкви. Релігійні відносини належать до духовно-культурної сфери, яку конституції сучасних держав майже не регулюють, залишаючи їх на розсуд самого суспільства. Проте внаслідок останніх подій варто зауважити,

що коректне втручання держави і правове закріплення цих питань допоможуть досягти балансу, єдності та уникнення міжконфесійних розбіжностей. По-перше, в сучасному світі усі сфери суспільного життя є тісно пов'язаними між собою, відповідно, важливість релігійного чинника є необхідною для врегулювання інтересів осіб, які є представниками різних конфесій. Також ця сфера є важливою в умовах формування громадянської свідомості, національних цінностей та правової культури суспільства як такої. По-друге, релігійні питання регулюються Конституцією України та Законом України «Про свободу совісті

та релігійні організації», який був прийнятий у 1991 р. Очевидно, що з того часу чимало змін відбулося, як в суспільстві загалом, так і в церковних відносинах, розвитку релігійних організацій, які потребують правового закріплення і визнання в державі. Тому актуальність теми конституційно-правового забезпечення релігійних відносин в Україні є об'єктивною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти взаємин між державою та церквою висвітлені у працях українських вчених, зокрема А.М. Арістової, В. Єленського, І.Д. Возняка, К.Г. Гусаєвої, В.В. Климова, М. Палінчака, А.М. Лимар, М.І. Марчука та І.М. Сопілка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Нині в Україні діє Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий ще в часи, коли Україна була в складі СРСР, очевидно, що він не зовсім відповідає Конституції України, а також тим процесам, які відбуваються в нашій державі і пов'язані зі створенням автокефальної православної церкви в Україні. Ця недосконалість українського законодавства порушує проблеми вирішення питань у державно-церковних відносинах, які впливають на державотворчі процеси, пошуку визначень деяких понять, зокрема міжконфесійності, її правовому регулюванню.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок між державою і церквою можна помітити відразу після виникнення цих інститутів. Тому релігія є одним з аспектів формування держави, об'єднання народу, зміцнення авторитету країни на міжнародному рівні. Проте, з іншого боку, вона може стати причиною незгоди між представниками різних релігійних конфесій, тим самим порушуючи внутрішню гармонію суспільства. Адже релігія відображає погляди людей, їхні цінності та мораль, для тих, хто чітко наслідує релігійні приписи та дотримується їх, вона впливає на світосприйняття оточуючого середовища. Тому будь-які зміни, що обмежують право і свободу віросповідання, можуть стати причиною масового протесту, а це безпосередньо впливає на внутрішню стійкість суспільства. Також відомим фактом є застосування релігії як засобу впливу на людей. Історія доводить нам, як церква може об'єднувати громадян. Отже, важливим напрямом державної діяльності є налагодження законодавчої основи, яка б регулювала відносини між державою і церквою, була гарантом релігійних прав і свобод тощо.

За часів Радянського Союзу держава обмежувала право людини на свободу совісті, переслідувала тих, хто активно виражав свою позицію, та застосовувала санкції. А вже в 1991 р. був прийнятий Закон України «Про свободу совісті та релігійної організації», що кардинально перевернуло погляди на релігію. З того часу відбулося чимало суттєвих змін: проголошення незалежності України, прийняття Конституції, приєднання і підписання Україною різноманітних міжнародних угод, що диктують дещо свої правила щодо регулювання цього права, зокрема ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Проте в українському законодавстві, що регулює релігійні відносини, змін майже не відбулося. А деякі питання не відповідають міжнародним стандартам у цих положеннях, а також не відповідають сучасним вимогам розвитку суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням релігійної свободи. Проте ускладнюється процедура реєстрації релігійних організацій.

Ст. 35 Конституції України закріплює право на свободу світогляду і віросповідання: «Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні кульги і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [1]. Це положення відповідає міжнародному законодавству і майже відображає ст. 9 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: «1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії;

це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно» [2].

Надмірна автономізація релігійної сфери та самоусунення держави від її регулювання на тривалий час призвели до того, що в Україні міжконфесійне протистояння православних церков набуло надзвичайного рівня напруги [4]. Особливо такі протистояння і протиріччя набули свого вираження внаслідок останніх подій в Україні: створення єдиної помісної православної церкви. Тому виявилось необхідним втручання держави в цю сферу і, відповідно, законодавче закріплення. На нашу думку, варто виокремити в законодавстві положення і розуміння поняття міжконфесійних відносин, чим зумовлені й інші аспекти. Міжцерковні відносини вибудовуються під впливом багатьох чинників, серед найважливіших можна виокремити такі:

1. правовий статус різних церков у суспільстві, чинні, а не задекларовані, принципи державно-церковних відносин;
2. рівень політизації релігійної сфери;
3. ескалація міжнаціональної і міжрелігійної напруги, світові глобалізаційні процеси [5, с. 199–200].

Вчені по-різному визначають поняття міжконфесійних відносин, наприклад, І.Ф. Ярулін розуміє це як «сферу взаємодії релігійних організацій у процесі задоволення релігійних потреб людини в умовах міжконфесійної неоднорідності суспільства, зокрема, за умови відсутності панівної в державі релігії» [6, с. 80–82].

В.В. Климов дає більш розгорнуте пояснення – «відносини, що виникають між офіційними чи неофіційними носіями різноконфесійних ідентичностей із широкого кола проблем власності, канонічного права, церковної організації, конфесійного співіснування в державі та суспільстві, взаємовідносин між церквами, духовенством і вірянами, невтручання в діяльність релігійних організацій інших конфесій, запобігання конфліктності; з питань участі в спільних акціях загальнодержавного, релігійно-церковного, соціального, морально-патріотичного характеру тощо» [7, с. 63–64]. З вищевказаних визначень можна зробити висновок, що це є різновидом суспільних відносин, які потребують правового регулювання і конституційного закріплення. Також їх не можна прирівнювати до релігійних відносин. Хоча вони несуть у собі певні релігійні цінності і погляди, є предметом взаємодії різних релігійних груп, організацій, індивідумів, все ж мають на меті відмінність. Їхня ціль – зберегти рівновагу, єдність і баланс у релігійному розвитку суспільства. Тобто на конституційному рівні міжконфесійні відносини будуть співвідноситися з релігійними як їхній елемент.

Проаналізувавши національне законодавство, не можна побачити чіткого посилання на таке поняття. Тільки після оцінки деяких статей, які регулюють релігійні відносини, ми можемо дійти підсумку і визначити для себе певні уявлення про відносини різних конфесій. Так, зі ст. 11 Конституції України, де вказано, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1], можна зрозуміти, що держава сприяє і створює умови для існування релігійної багатоманітності, отже, визнає існування груп різних конфесій. При цьому держава відділена від церкви і є відстороненою від церковних справ. Україна є територією проживання представників різних національностей, відповідно, прихильників різного віросповідання, що вже розуміє під собою міжконфесійне співіснування, крім того, держава намагається будь-яким чином сприяти його розвитку.

Ст. 24 Основного Закону України містить такі положення: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1]. Ця норма забороняє будь-які обмеження стосовно релігійних приналежностей, отже, дозволяє існування всіх конфесій і представників різних віросповідань.

Відповідно до ч. 1 ст. 35 Конституції України впливає таке: «Релігійні відносини є певним закритим від державного впливу середовищем. Держава визначає межі та законні рамки діяльності релігійних організацій, вихід за які означатиме втручання у світські справи. За таких умов міжконфесійні відносини так само розглядаються як спосіб самовираження людини та громадянина в релігійній, духовній сфері; засіб зв'язку суб'єктів релігійних відносин між собою та форма (модель) організації церквою та іншими релігійними організаціями діяльності щодо залучення прихильників» [4]. На нашу думку, таке висловлювання є досить влучним щодо становища міжконфесійних відносин серед інших.

Отже, вищенаведений аналіз відповідних правових норм дає підстави стверджувати нам про існування га-

рантій для представників різних конфесій, недопущення обмежень щодо ознак релігійних вірувань чи нерівнозначного ставлення до них. Можемо також сказати, що міжконфесійні відносини є невід'ємним складником єдності в релігійній сфері.

Висновки. Таким чином, зрушення і запровадження новацій у релігійній сфері в Україні відбуваються, але вони всебічно не охоплюють наявних проблем, а тим паче не вирішують їх. Наявність проблем церковно-релігійного життя можуть відчутно похитнути загальну єдність держави. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» істотно не відповідає і Конституції України і новим реаліям у цій сфері, а тому варто розробити і прийняти новий закон, який би врегулював питання державно-конфесійних відносин, встановлював межі втручання в цю сферу. Це відчутно посприяло би правовому становищу прибічників інших релігій і конфесій. Ми вважаємо, що варто закріпити в законодавстві поняття міжконфесійності як ознаку релігійного середовища в Україні. Такі відносини розкриваються в процесі взаємодії релігійних організацій, поширенні ними поглядів і формуванні нового світосприйняття. Отже, запровадження таких норм буде суттєвим покращенням гарантій у захисті прав і свобод, а також сприятиме розширенню змісту поняття права на свободу світогляду і віросповідання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
4. Єрмакова Г.С. Міжконфесійні відносини в системі релігійних прав людини й громадянина та їх конституційно-правове забезпечення. *Прикарпатський юридичний вісник*. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2018/4.pdf.
5. Арістова А. Міжконфесійні відносини у формах їх вияву. *Українське релігієзнавство*. 2009. Спецвипуск 2. С. 199–213.
6. Ярулін І.Ф. Межэтнические и межконфессиональные отношения в Дальневосточном федеральном округе (по материалам социологических исследований) : препринт. Хабаровск : Изд-во Тихоокеан. гос. унта, 2014. 96 с.
7. Климов В.В. Міжконфесійні відносини: стан і форми. *Українське релігієзнавство*. 2008. № 46. С. 48–67.